

ANJUMAN | КОНФЕРЕНЦИЯ | CONFERENCES | RESPUBLIKA KO'P TARMOQLI ILMYIY KONFERENSIYA

YANGI O'ZBEKISTON: 2023

CONFERENCES.UZ

INNOVATSIYA, FAN VA TA'LIM

DAVRIYLIGI: 2018-2023

DUNYO TARIXIDA KOSMOSGA
UCHGAN BIRINCHI INSON

Дуню Тарафиди

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI VA XORVIY OLIY TA'LIM MUASSASALARI PROFESSOR-O'QITUVCHILARI, YOSH OLIMLAR, DOKTORANTLAR, MAGISTRANTLAR VA IJTIDORLI TALABALAR

TOSHKENT SHAHAR, AMIR
TEMUR KO'CHASI, PR.1, 2-UY.

+998 97 420 88 81
+998 94 404 00 00

WWW.TAQIQOT.UZ
WWW.CONFERENCES.UZ

OKTYABR
№57

**ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН:
ИННОВАЦИЯ, ФАН
ВА ТАЪЛИМ
10-ҚИСМ**

**НОВЫЙ УЗБЕКИСТАН:
ИННОВАЦИИ, НАУКА
И ОБРАЗОВАНИЕ
ЧАСТЬ-10**

**NEW UZBEKISTAN:
INNOVATION, SCIENCE
AND EDUCATION
PART-10**

ТОШКЕНТ-2023

УУК 001 (062)
КБК 72я43

“Янги Ўзбекистон: Инновация, фан ва таълим” [Тошкент; 2023]

“Янги Ўзбекистон: Инновация, фан ва таълим” мавзусидаги республика 57-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 31 октябрь 2023 йил. - Тошкент: «Tadqiqot», 2023. - 24 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн даврий анжуманлар «Харакатлар стратегиясидан – Тараққиёт стратегияси сари» тамойилига асосан ишлаб чиқилган етти устувор йўналишдан иборат 2022 – 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси мувофик:– илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишланган.

Ушбу Республика илмий анжуманлари таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илғор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари тахтил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1. Ҳуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б., ю.ф.н. Юсувалиева Рахима (Жахон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2. Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна (Фарғона давлат университети)

3. Тарих саҳифаларидаги изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4. Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

5. Давлат бошқаруви

Доцент Шакирова Шоҳида Юсуповна «Тараққиёт стратегияси» маркази муҳаррири

6. Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна (Андижон давлат университети)

7. Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Рахматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг туган ўрни

Phd Вохидова Мехри Хасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети Хорижий тиллар факультети ўқув ишлари бўйича декан ўринбосари

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброхимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобохонов Олтибой Рахмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Муסיқа ва ҳаёт

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқайом Раҳимбердиевич (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган муҳандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқович, DSc, Тошкент фармацевтика институти, Фармацевтик ишлаб чиқаришни ташкил қилиш ва сифат менежменти кафедраси профессори

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқович, DSc, Тошкент фармацевтика институти, Фармацевтик ишлаб чиқаришни ташкил қилиш ва сифат менежменти кафедраси профессори

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22. Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

23. Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Проф. Хамидов Муҳаммадхон Хамидович «ТИИМСХ»

24. Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўктам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш муҳандислари институти)

25. География

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

Тўпلامга киритилган тезислардаги маълумотларнинг хаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шаҳрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

**ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ СОҶАЛАРИДАГИ
ИННОВАЦИЯЛАР**

1. Зайтова Озода Юсуповна ПРИМЕНЕНИЕ СОВРЕМЕННЫХ МЕТОДОВ В ОБУЧЕНИИ РУССКОМУ ЯЗЫКУ	7
2. Tuychiyeva Nozigul МАКТАБГАЧА ТА’ЛИМ МУАССАСАЛАРИДА ҚО’Л МЕҲНАТИГА АСОСЛАНГАН ҲОЛДА ЛОЙ ИШИГА ОИД МАШҒ’УЛОТЛАРНИ ТАШКИЛ ЕТИШ.....	10
3. Raximova Gulhayo ЕРТАКЛАРНИ САҲНАЛАСHTИРИШ ВА УНИ ҚО’ЙИБ ҚО’РСАТИШ ОРАҚАЛИ БОЛАЛАРГА О’З ЕРТАКЛАРИНИ ТОПИШГА О’РГАТИШ.....	12
4. Toshpulatova Sevara ЕРТАКЛАРНИ ҚАЙТА ХИҚОҲА ҚИЛИШГА О’РГАТИШ	14
5. Jabborova Dilafruz Sherali qizi БОШЛАНҒ’ИЧ ТА’ЛИМ О’ҚУВЧИЛАРИНИНГ БИЛИМИДАГИ БО’ШЛИҚЛАР ВА УЛАРНИ ТО’ЛДИРИШ.....	16
6. Sevara Odilova Saidumarxonovna БОЛАЛАРДА МИҚДОРИЙ ТАСАВВУРНИ РИВОЈЛАНТИРИШ.	18
7. Sharipova Surayyo Turayevna РАҚАМЛИ ТА’ЛИМ ШАРОИТИДА БОШЛАНҒ’ИЧ СИНФ О’ҚУВЧИЛАРИДА ТАНҚИДИЙ ФИКРЛАШ ҚО’НИҚМАСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ	20
8. Maksetova Vazira Azatovna ИДЕОЛОГИЯЛИҚ КОМПЕТЕНТЛИК ҲАМ ОНИНГ ТА’ЛИМ ТА’РБИЯ ПРОЦЕССИДАГИ АҲМИЙЕТИ.....	22

ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ СОҲАЛАРИДАГИ ИННОВАЦИЯЛАР

ПРИМЕНЕНИЕ СОВРЕМЕННЫХ МЕТОДОВ В ОБУЧЕНИИ РУССКОМУ ЯЗЫКУ

Зайтова Озода Юсуповна

Старший преподаватель Ташкентского
государственного технического университета

Телефон + 99899 8040511

zaitovaozoda@tdtu.uz

Аннотация: В статье освещен один из интерактивных методов «Круглый стол», его методическое и воспитательное значение в обучении русскому языку. Даны методические рекомендации по проведению занятия по языку специальности для студентов-энергетиков методом круглого стола. Отмечено, что метод круглого стола повышает эффективность усвоения теоретических знаний и проблем путем рассмотрения их с технической и лингвистической сторон.

Ключевые слова: метод круглого стола, дискуссия, дебаты, информированность, компетентность, позиция, термины, определения, понятия, интерактивное занятие, рефлексия, диагностика, тренинг, стимулирование творчества, проблема, идея, мнение, индивидуальность, ораторские качества.

В настоящее время содержание образования должно быть направлено на развитие возможностей и способностей человеческой личности. Как отмечает Президент Республики Узбекистан Ш.М. Мирзиёев: «воспитание физически здоровой, духовно и интеллектуально развитой, самостоятельно мыслящей, преданной Родине молодежи с твердыми жизненными взглядами, повышение ее социальной активности в процессе углубления демократических реформ и развития гражданского общества». Исходя из этого, в образовательном процессе актуализируется использование современных технологий и методов обучения.

Одним из таких методов, максимально стимулирующих развитие интеллектуальных способностей студентов, может использование метода круглого стола. Метод «Круглый стол» был заимствован из области политики и науки. В обучении метод круглого стола используется для повышения эффективности усвоения теоретических проблем путем рассмотрения их в разных научных аспектах, с участием специалистов разного профиля. Метод круглого стола может иметь разнообразные формы, но при этом надо помнить об одном важном условии и его неукоснительном соблюдении - это осознание необходимости разностороннего рассмотрения теоретической проблемы с разных позиций и точек зрения на ее практическое воплощение в жизнь.

Круглый стол - это занятие, в основу которого преднамеренно заложены несколько точек зрения на один и тот же вопрос. Обсуждение вопросов подводит к приемлемым для всех участников позициям и решениям. Цель - обеспечить свободное, не регламентированное обсуждение поставленных вопросов. Круглый стол может быть успешным при хорошей подготовке учитывающей возможности аудитории, времени и технических средств. В зависимости от подготовки студента по предложенной проблеме, его информированности и компетентности, а также от степени понимания всех терминов, определений и понятий, зависит эффективность проведения круглого стола.

Подготовка занятия: преподаватель подбирает тему, а также ситуацию для занятия; определяет все термины, понятия, которые обязательно должны быть одинаково поняты всеми студентами; подбирает конкретную форму интерактивного занятия, которая будет наиболее эффективной для работы с данной темой и в национальной группе.

Метод круглого стола применим и в различных формах, например в формах дебатов

или дискуссии, а также можно провести «Круглый стол» в рамках студенческой учебно-методической конференции. Главное, выбрать общую тему, входящую в программы как по русскому языку, так и дисциплин по специальности. При обсуждении проблемы не допускается: нарушать принцип равноправия; разжигать межличностные конфликты; позволять бездоказательно, не аргументированно отрицательную ту или иную точку зрения; стремиться примирить спорящих; проявлять ведущую свою позицию.

Во вступлении сообщается тема занятия студентам; формируются цели и ход занятия.

Особенностью проведения основной части занятия заключается в том, что использование данного метода позволяет закрепить полученные ранее знания, заполнить недостающую информацию, приобрести умения решать существующие проблемы, научить культуре ведения дискуссии.

Выводы: рефлексия начинается с концентрации студентов на эмоциях, чувствах, которые они испытывают в процессе занятия. Следующий этап рефлексивного анализа - оценочный. Рефлексия заканчивается общими выводами, которые делает преподаватель.

Так, например, можно провести занятие по языку специальности для студентов энергетического факультета технического вуза по теме «Проблемы энергосбережения» методом круглого стола. Целью занятия является: 1) развитие навыков аудирования и устной речи студентов; 2) формирование у студентов умений отстаивать собственную позицию; развитие ораторских навыков, умения общения, коммуникативной культуры студентов; 3) проявить интерес у студентов к изучению языка; 4) воспитательное воздействие: осознание студентом своей индивидуальности и значимости в коллективе. Для проведения занятия должны быть созданы условия и подготовлены технические средства, такие как зал, столы, стулья, ноутбук, медиапроектор, презентация, доска, карточки с именами участников.

Предварительная подготовка к круглому столу: 1) Участникам за три дня сообщается тема круглого стола: «Первый закон: Не растрачивай энергию впустую», «Второй закон: Не теряйте качество энергии».

2) Приглашается преподаватель с кафедры «Электроэнергетика».

3) Участникам раздается опорный текст.

Круглый стол начинается с приветствия и объявления определенных правил и регламента. Задаются вопросы к обсуждению: Что понимают под словом «энергосбережение»? Какие можно выделить основные направления энергосбережения? Можете ли вы привести примеры энергосбережения, которые соответствуют первому закону? Можете ли вы привести примеры энергосбережения в соответствии со вторым законом? Как решаются проблемы энергосбережения в настоящее время?

Так как на занятии будет присутствовать преподаватель-энергетик, он наравне с преподавателем русского языка может задавать студентам вопросы, уточнять их высказывания, давать разъяснения, приводить примеры. Таким образом, тема будет рассмотрена с двух сторон - технической и лингвистической, что обеспечит ее глубокое усвоение. Затем подводятся итоги, высказываются выводы, например, использование биоэнергии для обогрева вместо электроэнергии; использование солнечной энергии для обогрева зданий; использование экономичных лампочек; выключение осветительных и нагревательных устройств, выходя из дома.

В заключении выставляются оценки всем участникам круглого стола. Проблема круглого стола как учебного занятия в выставлении справедливых оценок участникам. Лучшие оценки должны получить те студенты, которым удалось в ходе активного участия прийти к обоснованным выводам и на их основе сформулировать свое мнение. Следует выделить и поощрить положительными оценками также других, показавших наибольшую активность. Выставлять плохие отметки не имеет смысла. Если какой-то студент не принял участие в дискуссии, таких студентов следует активизировать по ходу дискуссии, задавая им для начала конкретные и простые вопросы для снятия психологического барьера. Самое главное им начать, когда студент услышит свой голос и почувствует значимость в коллективе, обычно, он становится более активным.

Важно отметить, что Круглый стол - это и способ воспитательного воздействия, так как обеспечивает осознание студентом своей индивидуальности и значимости в коллективе. Метод «Круглый стол» дает возможность личностного роста студентов, приобщает их к духовному опыту человечества, развивает их ум, индивидуальность.

Список использованных источников:

1. Указ Президента Республики Узбекистан Мирзиёева Ш.М. от 7 февраля 2017 года № УП – 4947 «О Стратегии действий по дальнейшему развитию Республики Узбекистан».
2. Ахмедова Л.Т., Лагай Е. А. Современные технологии преподавания русского языка и литературы. Т., 2016. 296 с.

МАКТАБГАЧА ТА’ЛИМ МУАССАСALARIDA QO’L MEHNATIGA
ASOSLANGAN HOLDA LOY ISHIGA OID MASHG’ULOTLARNI TASHKIL
ETISH

Tuychiyeva Nozigul

Uchqo’rg’on tuman 48-MTT tarbiyachisi.

Annotatsiya: maqolada maktabgacha ta’lim tashkilotida bolalarga qo’l mehnatiga asoslangan holda loy ishiga oid mashg’ulotlarni tashkil etish xususiyatlari yoritilgan.

Kalit so’zlar: Maktabgacha, badiiy ijodiyot, bola, loy ishi, tabiat, qo’l motorika.

Modellashtirish - badiiy ijodiyotning eng aniq shaklidir. Bola yaratgan narsanini nafaqat ko’radi, qo’liga oladi, paypaslaydi, kerak bo’lsa o’zgratiradi. Modellashtirishning asosiy asbobi qaychi, qalam, mo’yqalam emas balki qo’ldir, to’g’rirog’i ikki qo’lidir, shu sababli mahorat darajasi o’z qo’llarning egalik darajasiga bog’liq. Shu nuqtai nazardan qaraganda, modellashtirish texnikasi oddiy, sodda va o’zini rivojlantirish uchun eng qulay vosita deb hisoblash mumkin. Modellashtirish, ya’ni loy ishi mashg’ulotlari, bola rivojlanishida kompleks ta’sir etadi. Shakl, hajm, plastik, rangni idrok etish hissiyotini, sensor sezuvchanligini rivojlantiradi; Mayda qo’l motorikasini, fazoviy taffakurni va tasavvurni rivojlantiradi; ikkala qo’l ishini sinxronlashtiradi; ishni rejalashtirish, amalga oshirish, natijani bashoratlash va unga erishish, kerak bo’lsa o’zgartirish kiritish ishlarida ko’nikma, malakalari shakllanadi. Loy ishida qo’llaniladigan usullar:

1. Yumaloqlik – bir bo’lak loydan kaftda aylana harakatlar bilan shar yasaladi.
2. Shar yasash, so’ngra uzunasiga harakatlar bilan uni tuxum, ustun kabilarga aylantirish.
3. Yassilash – sharikdan yassi non yasaladi, qo’lning holati doimo o’zgarib turadi.
4. Cho’zish – sharikning bir qismi cho’ziladi.
5. Surish (yamash) buyumning ayrim qismlarini o’zaro biriktirish. Loy bilan ishlash mashg’ulotlarini tashkil etish va o’tkazishda ish joyini bekamu-ko’st jihozlanganligi muhim ahamiyatga.

Modellashtirish texnikasining usul va metodlarning xilma-xil, rang-barangligiga qaramay maktabgacha yoshdagi bolalar oson egallab olishadi. Konstruktiv uslub Modellashtirishning bu uslubi konstruktor qismlaridan kabi alohida qismlardan yaratiladi (nomi ham shundan kelib chiqqan). Tarbiyachi dastavval bolalarning diqqatini o’sha predmetning yirik qismlariga, uning mayda qismlariga, shakliga, rangiga jalb etadi. Dastlabki mashg’ulotlarda tarbiyachi tasvirlashning texnik usullarini ko’rsatib tushuntirib beradi.

Shuningdek, tarbiyachi bolalarni loydan narsalar yasashda ko’proq o’yin usullaridan foydalanadi. Bu guruhda loy mashg’ulotlari predmetli xarakterga ega bo’ladi, ya’ni bolalar alohida, yakka predmetlarni yasaydilar, bu guruhda bolalar ishiga yoki faoltyatiga baho berish ham muhim usullardan hisoblanadi. Tarbiyachi albatta bolalarni, ular qanday ishlaganlarini va ishni qanday bajarganlarini aytib o’tish lozim. Bola o’ylab topgan obrazni tasavvur qilib, qanday qismlardan iboratligini aniqlashtirib, yasaydi. Konstruktorlik uslubi bilan bolalar 2-3 yoshdan boshlab yasashni boshlaydilar va ko’pincha o’zlariga bu “yangilikni” mustaqil “ochishadi”. Ko’p hollarda kichik yoshdagi bolalarda modellashtirish quyidagi variantlarda namoyon bo’ladi:

- ikkita bir xil shaklni birlashtirish (munchoq, devor);
- o’xshash, ammo turli hajmdagi shakllarni birlashtirish (halqachalar, piramida, qorbobo, sarak-sarak qo’g’irchoq, minora);
- turli shakllarni birlashtirish (qo’ziqorin, kapalak, qush) Haykaltaroshlik uslubi Bu uslubni yana plastik yoki butun bo’lakdan modellashtirish deb atashadi. Bolalarni loy bo’lagining mayda qismlarini cho’zib chiqarishga, barmoq bilan chuqurcha hosil qilishga, buklashga, biriktirilgan qismini mahkam qilib yopishtirishga o’rganadilar. Chimdib chnqarishga bolalar jo’ja, qushlarni yasashda o’rganadilar. Shu jarayonda bolalar predmetlarni, ularning qismlarini, shakl kattali jihatdan taqqoslashga o’rganadilar. Masalan: baliqni oldin tanasini oval shaklida yasab oladilar, so’ng baliqning bir tomonini salgina cho’zib va dumaloqlab, boshini, qarama-qarshi tomonini ko’proq cho’zib chiqarib, yapaloqlab, uning dumini yasaydilar, suzgichlarini chimdib chiqaradilar. Shuningdek bolalar loy bo’lagini bir necha bo’lakka bo’lishga o’rganadilar Masalan, qushni yasashda yuqoridagilardan tashqari idishlar yasashga o’rganadilar. Ular idishlarni yakka usulda: ya’ni yumaloqsimon va tsilidrsimon shakllarni barmoq bilan bosib chuqurcha hosil qilish, bandini

esa alohida loy bo'lagidan yoki asosiy loy bo'lagidan cho'zib chiqarib yasash mumkin. Bolalar olgan bilim va malakalarni o'stirib mustahkamlaydilar. Bolalar tarbiyachi bilan birga tipratikan, sichqon, meva solingan idishcha, qo'ziqorin solingan savatcha kabilarni ham loydan yasashga o'rgatib boradi. bolalar boshlagan ishlarini oxiriga yetkazishga mustaqil ishlashga, o'z ishlarini yangi qismlar bilan boyitib borishga o'rganadilar.

Kombinatiyalashgan uslub Bu uslub ikkita uslubni o'z ichiga oladi: konstruktsiyalash va haykaltaroshlik uslublaridir. Bola hayotining 6-chi yilida uning tevarak-atrof haqidagi bilimlari, turmush tajribasi kengaya boradi. Uning qo'l muskullari mustahkamlanib taraqqiy etadi. U ko'l barmoqlari bilan nozik harakatlarni bajara oladigan bo'ladi. Uning psixikasida ham sifat o'zgarishi yuz beradi. Xotirasi o'sadi, barqaror bo'ladi, diqqat ham tobora barqaror bo'ladi. Bolalar oldin predmetni yasashda uning qismlarini va qismlarning shakli, uning xususiyatlarini aniq tasavvur eta oladilar. Shu bilan birgalikda bolalar predmetlarni ko'proq harakatda tasvirlashga harakat qiladilar. Bolalarni loy ishlariga o'rgatishda quyidagi vazifalar turadi: predmet shaklini, proporsiyasini, uning tuzilishini, xarakterli qismlarini va harakatini tasvir etish va boshqalardir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablari. T., 2018 y.
2. Xasanboeva O.U va boshqalar. «Maktabgacha ta'lim pedagogika». T., «Ilm ziyo» 2006.

ERTAKLARNI SAHNALASHTIRISH VA UNI QO'YIB KO'RSATISH ORAQALI BOLALARGA O'Z ERTAKLARINI TOPISHGA O'RGATISH

Raximova Gulhayo

Norin tuman 48-MTT tarbiyachisi.

Tel: 94- 170- 32 - 91

Annotatsiya: maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotida bolalarga o'yinning turlari va foydali xususiyatlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: Maktabgacha, didaktik o'yinlar, bolalar mehnati, tabiat, predmetli o'yinlar.

Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalar faqat tinglovchi bo'libgina qolmay, balki tomoshabinlardir. Bolalar MTTda badiiy asarlarni sahnalashtirishning bir necha turi mavjud. Bolalarga qo'g'irchoq teatri, soya (ko'lanka) teatri, stol teatri, barmoq teatri, diafilmlar, radio va televideniye orqali sahnalashtirilgan asarlar bilan tanishish kiradi. Bolalar qo'g'irchoq yoki soya teatrlarining spektakllarini tomosha qilishni yaxshi ko'radilar. Bu tomoshalar bolalar uchun katta tarbiyaviy ahamiyatga ega. Sahnalashtirilgan asarlar bolalarning estetik tasavvurini boyitadi, chunki spektaklda san'atning bir qancha turlari: badiiy so'z, tasviriy san'at (bezak, qo'g'irchoqlar yoki siluetlar), sahna san'ati, musiqa va hokazolar birlashgan bo'ladi. Spektaklning bolalarni o'ziga jalb qila olishining sababi shuki, unda ishtirok etuvchi qo'g'irchoqlar jonlanadi, to'siq orqasida yoki ekranda sodir bo'layotgan voqealarni haqiqiy deb biladilar. Sevimli qahramonlari bilan qanday voqealar sodir bo'lishi haqida qayg'uradilar, qahramon og'ir ahvolga tushib qolganda yordam berishga harakat qiladilar. Ko'rgan spektakllarini bir-birlariga gapirib beradilar, buning natijasida ularning nutqi rivojlanib boradi. Respublikamizning barcha viloyatlarida qo'g'irchoq teatri bo'lib, bu qo'g'irchoq teatrlarining repertuaridan maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalar uchun spektakllar o'rin olgan. Qo'g'irchoq teatr jamoasi bolalar bog'chasida tez-tez spektakl namoyish etib turishadi. Qo'g'irchoq teatrlarini bolalar bog'chasiga taklif etishdan avval bog'cha mudirasi yoki tarbiyachi oldindan spektaklni qaysi guruh uchun namoyish etish mumkinligini aniqlashi kerak. Bolalar bog'chasida qo'g'irchoq yoki kolanka teatrlarini o'z kuchlari bilan tashkil etish ham mumkin. Qo'g'irchoq teatrlarini kunning ikkinchi yarmida ko'rsatish maqsadga muvofiq. Qo'g'irchoq teatri zalda, agar zal bo'lmasa, guruh xonasida ko'rsatiladi. Oldindan spektaklga zaruriy narsalarni tayyorlab qo'yish kerak. Bolalarni o'tqazish uchun qulay joy tayyorlanishi, ya'ni namoyish etilayotgan narsalar aniq ko'rinib turishi lozim. Qo'g'irchoqlarning ko'rinishini to'rt joydan tekshiriladi: o'rtadan, birinchi qatorning ikki chekkasidan va orqa qatorning chekka joylaridan. Stullarni qo'yish uchun 5—6 yoshli bolalarni jalb qilish kerak. O'yinchoqlar spektaklini kichik guruhlarda quyidagi ertaklar asosida tayyorlash mumkin: o'zbek xalq ertaklaridan „Qizg'anchiq it“, „Fil bilan Xo'roz“, „Bo'ri bilan Echki“, rus xalq ertaklaridan „Sholg'om“; o'rta guruh uchun L.N.Tolstoyning „Ikki o'rtoq“, „Uch ayiq“, o'zbek xalq dostonlaridan „Alpo mish“, „Go'rog'li; katta guruhlarga uchun o'zbek xalq ertaklaridan „Egri va To'g'ri“, „Saxiy bilan Baxil“, A. Avloniyning „Xo'roz ila Bo'ri“, Sh. Pyeroning „Qizil Shapkacha“ va hokazolar. O'yinchoqlar teatri uchun oddiy bolalar stoli sahna bo'lib xizmat qiladi. Unga voqealar rivojiga ko'ra zarur bo'lgan bezaklar qo'yiladi. Spektakl uchun yaxshi holatdagi (hatto, yangi) o'yinchoqlar tanlanadi. Tarbiyachi o'yinchoqlar spektaklini boshlashdan oldin o'z stulining ikki yoniga stulcha qo'yadi. Bitta stulchaga hali spektaklga qatnashmagan o'yinchoqlarni, ikkinchisiga esa qatnashgan o'yinchoqlarni qo'yadi. Tarbiyachi stulga o'tirgan holda, ertakni hikoya qiladi va ertakdagi hikoyaning borishiga qarab, o'yinchoqni stol bo'ylab harakatlantiradi.

Soya (ko'lanka) teatri bolalarda qiziqish uyg'otadi. Soya teatri ertaklarni inssenirovkalashning keng tarqalgan turi. Soya teatrlarini namoyish etish ertak yoki hikoya, masalni o'qish bilan bir vaqtda namoyish etiladi. Soya teatri o'zining bir qancha xususiyatlariga ega: siluetlarning harakatsizligi, ularni ketma-ket qo'yishning imkoniyati yo'qligi; soya teatrida „Tulki va Turna“, „Bo'g'irsoq“ va hokazolarni namoyish etish mumkin. Soya teatrlarining imkoniyatlarini kengaytirish uchun bir personajning bir nechta siluetlari (ko'rinishlari) tayyorlanadi. Soya teatrlarini namoyish etish uchun birinchi kunlarda 3 ta tarbiyachi ishtirok etadi: 1 tasi ekran oldida o'tirib, matnni o'qiydi, 2 tasi esa ekran orasida turib, siluetlarni boshqaradi. Spektaklni ko'rsatishning bir qancha variantlari bor. Asarning hammasini o'qish mumkin yoki muallif matnini o'qish bilan chegaralanish

mumkin, personajlarning soʻzini esa ekran orqasida turgan tarbiyachilar aytib turishadi. Tarbiyachilar siluettlarni boshqarish malakasini egallab olishgach, bitta tarbiyachining oʻzi (bolalarni yordamchi qilib) spektaklni koʻrsatishi mumkin.

Tarbiyachi bir nechta personaj uchun matnni oʻqishiga toʻgʻri keladi. Shuning uchun har qaysi personajning ovozini bolalarga yetkaza olishi ustida (diksiya, ovoz tonining ifodaliligi va hokazo) mashq qilishi kerak. Koʻlanka teatri uchun ekran va siluetlar tayyorlanadi. Ekraning (soya teatrining sahnasi, taxta rom) eni 1 metr, boʻyi 60 sm, pastki taxtasi (oyogʻi 10 sm) boʻlib, unga yupqa oq mato tortiladi. Yupqa kartondan siluetlar yasaladi va har ikkala tomoni qora rangga (tush bilan) boʻyaladi. Siluettlarning pastiga qoʻl bilan ishlash uchun taglik yasaladi. Soya teatrini namoyish etishdan avval xona qorongʻi qilinadi. Ekraning orqasiga bir metr naridan yorugʻlik (stol lampasi yordamida) beriladi. Namoyish etilgan siluetlar toʻliq koʻrinishi, ammo taglik bilan tarbiyachining qoʻli koʻrinmasligi kerak.

Diafilm va diapozitivlar — oynada yoki plyonkada koʻrsatiladigan kitobiy suratlar. Diafilm koʻrsatish bolalarga ekranlashtirilgan asar voqeasini yaxshiroq eslab qolish imkonini beradi. Tarbiyachi diafilm koʻrsatishga tayyorlanish paytida undan foydalanishning maqsadini aniqlashi lozim. Diafilmdan bolalarni tevarak-atrof bilan tanishtirish va lugʻatini boyitish uchun, nutqini oʻstirishda, koʻngil ochish va boshqa maqsadlarda foydalanish mumkin.

Hamma diafilmlar qiziqarli va bolalarga tushunarli boʻlishi, ularda tanish narsalar notanish narsalar bilan birgalikda namoyish qilinishi lozim. Diafilmda yangi material qanchalik koʻp boʻlsa, seans shunchalik qisqa boʻladi.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati:

1. Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qoʻyiladigan davlat talablari. T., 2018 y. 2.Q.S.Shodieva „Kichkintoylarni oʻqish va yozishga oʻrgatish”. Qoʻllanma 2002 yil.

ERTAKLARNI QAYTA XIKOYA QILISHGA O'RGATISH

Toshpulatova Sevara

To'raqo'rg'on tuman 27-MTT tarbiyachisi.

Tel: 94- 504-51-56

Annotatsiya: maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotida bolalarni qayta hikoya qilishga o'rgatish yo'llari yoritilgan.

Kalit so'zlar: Maktabgacha, hikoya, bolalar, badiiy nutq, asar.

Qayta hikoya qilish - hikoya qilishning birinchi turi hisoblanadi. Qayta hikoya qilish tinglangan badiiy asarlarni ma'noli og'zaki nutqda takroriy aytishdir. Qayta hikoya qilish bolalar badiiy nutqining rivojlanishiga, emotsional va obrazli so'zlarni tanlashga o'rgatadi, jonli so'zni egallashga yordam beradi, asami tinglay bilish, uning mazmunini tushunish ko'nikmasini o'stiradi, ularni bayon qilishdagi izchillikni, muallifning ifoda usulini eslab qolishga, asarni tushunib, jamoa oldida og'zaki aytib bera olish malakasini shakllantiradi.

Qayta hikoya qilishga o'rgatish samarali bo'lishi uchun, eng vvalo, qayta hikoya qilish uchun matnlarni to'g'ri tanlash lozim.

Har bir asar bolalarda jamiyatimiz uchun zarur bo'lgan sifatlarni tarbiyalashi va rivojlantirishi kerak. Qayta hikoya qilish uchun asar tanlanganda quyidagi talablarga amal qilish kerak: yuqori badiiy qimmatga, g'oyaviy-mantiqiy yo'nalishga ega bo'lishi, jo'shqinligi, fikrning yangiligi va bayonning obrazlilik, voqealarning ketma-ketlilik, mazmunining qiziqarliligi. Shu bilan bir qatorda, badiiy asarning hajmi va uning bola yoshiga mos kelishini ham hisobga olish muhim ahamiyatga ega.

Ushbu talablarga xalq ertaklari, hajmi uncha katta bo'lmagan hikoyalar misol bo'la olishi mumkin. Shuningdek, dasturda bolalarning qayta hikoyalariga bir qancha talablar qo'yilgan:

- 1) ma'nosiga tushungan holda, ya'ni matnni to'liq tushunib hikoya qilish;
- 2) asami to'liq bayon etish, ya'ni asardagi muhim joylarini tashlab ketmasdan bayon etish;
- 3) izchillik (ketma-ketlik) bilan hikoya qilish;
- 4) muallif matnidagi lug'atlardan va iboralardan foydalanish, ayrim so'zlarni ularning sinonimlari bilan almashtirish;
- 5) to'g'ri ohangdan foydalanish, uzoq pauzalarning bo'lmasligi;

Ushbu talablarning barchasi bir-biri bilan uzviy ravishda bog'liq bo'lib, bulardan birortasini ham e'tibordan chetda qoldirish mumkin emas.

Qayta hikoya qilishga o'rgatish usullari

Ma'lumki, qayta hikoya qilish monolog nutqni shakllan- tirishda eng birinchi bosqich hisoblanadi. Shuning uchun har bir bola qayta hikoya qilishni yaxshi egallab olishi shart. Buning uchun har xil usullardan foydalaniladi. Bular quyidagilar:

1. Tarbiyachining bola bilan birga qayta hikoya qilishi.

Tarbiyachi bu usuldan qayta hikoya qilishga o'rgatishning dastlabki bosqichida, ayniqsa, hikoya qilib bera olmaydigan bolalar bilan ishlashda keng foydalanishi kerak.

Qayta hikoya qilish jarayonida tarbiyachi bolalarga sezdirilmagan holda gavdasini to'g'rilashi, imo-ishora, ko'z qarashi bilan dalda berishi mumkin, mashg'ulotning oxirida esa, albatta, bolani maqtash kerak: „Yasha, endi boshqa bolalarga hikoya qilish yengil bo'ladi. Faqat keyingi safar balandroq ovozda hikoya qilgin“.

2. Qayta hikoyani takrorlash.

Bu usuldan ko'proq o'rta va katta guruhlarda foydalaniladi. Bu bola uchun ancha murakkab bo'lgan usuldir, chunki u tarbiyachining hikoyasiga alohida luqma tashlash (gap qistirish) bilan birga, to'liq jummalarni ham takrorlashiga to'g'ri keladi.

3. So'z va jummalarni aytib turish.

Bu usul qayta hikoya qilishning ravonligini, izchilligini ta'minlaydi, uzoq pauza qilishga yo'l qo'ymaydi. Bu usuldan ko'proq bola asar matnining ayrim joylarini esdan chiqarganda foydalaniladi.

Agar bola juda yaxshi hikoya qilsa-yu, biroq nutq sur'ati juda sekin bo'lsa, tarbiyachi pauza

vaqtida sabr-toqat bilan hikoyaning davomini kuzatishi: bolaning gavda holatiga e'tibor bilan qarashi, dalda berishi orqali bola diqqatini to'plashi kerak.

keyingi qayta hikoya qilib berish mashg'ulotidan oldin yana bir marta bolani ogohlantirishda bundan foydalanadi.

Tarbiyachi aytib turish orqali, bolani qayta hikoya qilayotganida yo'l qo'ygan grammatik xatolarni to'g'rilaydi. Bu usul qayta hikoya qilishga o'rgatishning keyingi bosqichlarida ham qo'llaniladi.

1. Savollar berish.

Bu usul keng tarqalgan bo'lib, u muqaddima (kirish) suhbatida va mashg'ulot jarayonida qo'llaniladi. Qayta hikoya qilish mashg'ulotida foydalaniladigan savollarni shartli ravishda ishlatilishiga va maqsadiga qarab bir qancha turkumga ajratish mumkin. Hikoya qilolmaydigan bolalarga qayta hikoya qilishni boshlagunga qadar yordamchi savollar berish mumkin, bu hikoyani boshlashga yordam beradi, masalan: „Sen nima haqida hikoya qilasan, ola quyon to'g'risidami? Mayli, kel boshlaymiz. Kunlardan bir kuni jikkakkina ola quyon sheriklariga...“. Yoki: „Tuma Tulkini o'zi bilan olib, osmonga ko'tarilibdi va unga nima debdi? Yerni ko'ryapsanmi?“

Bola qayta hikoya qilib bergandan keyin, albatta, savol berishdan foydalanish mumkin. Bu asar mazmunini bola qay darajada tushunganini aniqlashga yordam beradi, matnni qayta hikoya qilayotgan vaqtda tashlab ketilgan joylarini tiklashga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablari. T., 2018 y.
2. R.Shomaxmudova. L. Mo'minova “Bolalar nutqidagi nuqsonlar va ularni bartaraf etish”. Qo'llanma 1993 yil.

BOSHLANG‘ICH TA‘LIM O‘QUVCHILARINING BILIMIDAGI BO‘SHLIQLAR VA ULARNI TO‘LDIRISH

Jabborova Dilafruz Sherali qizi

Qashqadaryo viloyati Chiroqchi tumani
3- son maktabning Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

Annotatsiya: Shubxasiz, boshlang‘ich ta‘lim bilimlarning poydevori, unda olingan bilim va ko‘nikmalar keyingi bosqichga yo‘l ochadi. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining bilim olishlaridagi bo‘shliqlar va ularning yechimlari haqida mulohaza yuritilgan.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta‘lim, o‘quvchi, bo‘shliq, tushunish, bilish, mehr, nutq, matn, so‘z, hamkorlik, pedagog, mahorat.

Ta‘lim islohoti yangicha fikrlovchi, globallasuv jarayonida axborot oqimida to‘g‘ri yo‘l topa oladigan, axborotlardan unumli, yosh avlod ta‘lim–tarbiyasi, kasb-hunar o‘rganishida foydalana oladigan, izlanuvchan, ijodkor pedagogni shakllantirish vazifasini ko‘ndalang qilib qo‘yadi. Bu ishning muhimligi shundaki, pedagogik tajriba ta‘lim mazmuniga qanchalik yangilik kiritilmasin, qanchalik mukammal dasturlar, darsliklar va ta‘lim standartlari yaratilmasin, ularni o‘quv–tarbiya jarayoniga joriy qilish o‘qituvchi shaxsi va pedagogik mahoratiga bog‘liq ekanligini ko‘rsatadi.

Boshlang‘ich ta‘lim sifat va samaradorligi muammolari yechimlari ko‘pincha o‘quvchilar bilimidagi bo‘shliqlarda bo‘ladi. O‘quvchilar bilimidagi bo‘shliqlarni to‘ldirish uchun quyidagi ishlar amalga oshirilsa maqsadga muvofiq bo‘ladi:

1. O‘quvchini qalban tushunish lozim: Dars muqaddasda aytilganidek, “Buyuk o‘qituvchi ruhlantiradi” ilm olishga ilhomlantiradi.

2. O‘qishda qiynaladigan o‘quvchi:

- a) og‘zaki nutqda ravon gapirishni bilishi;
- b) rasmga qarab tutilmay so‘zlashni bilishi;
- v) tovushni tovushga qo‘shish mulohazasini ongli tushunishi;
- d) bo‘g‘inni nimaligini ongli tushunishi;
- g) berilgan matnni xatosiz ko‘chira olishi kerak.

Mana shu yuqoridagi faoliyatlar amalga oshirilsa, tartibi buzilmasa o‘quvchi ongli va ravon o‘qiydi.

3. Yozuvda qiynaladigan o‘quvchi:

- a) ruchkani to‘g‘ri tutishni bilishi;
- b) harfni qayerdan boshlab qayerda tugashini ongli tushunishi;
- d) harfning yozilishini monitorda (va boshqalarda) kuzatishi;
- v) namunali yozuvni doimiy kuzatishi;
- e) harflar eni va bo‘yini ongli idrok qilishi;
- f) nutqida kamchiliklarni tuzatishi;
- g) eshitishning ongli bo‘lishi hisobga olinsa o‘quvchi husnixat va savodxonlikka erishadi.

4. Hisobda qiynalishida e‘tibor berish lozim:

- a) hisoblashni barmoqlarda avtomatlashtirish;
- b) 10 ichida + va – jadvalini yod olish ongli ravishda bo‘lishi;
- v) sonlarning sonlar o‘qida joylashishini bilishi;
- d) + va – bog‘liqligini bilishi;
- e) mulohazalar ketma ketligini tushuninishi, keyinchalik matematikada qiynalmasligiga asos bo‘ladi.

Yuqoridagilarni har bir o‘qituvchi o‘z uslubidan kelib chiqib ota –onalar bilan hamkorlikda bartaraf qilishga harakat qilsa o‘quvchilarda bo‘shliqlar bo‘lmaydi.

O‘quvchilar bilimidagi bo‘shliqlarni to‘ldirish bo‘yicha hayotiy namunalarni ko‘rib o‘tamiz:

1. O‘quvchini qalban tushunish lozim. Bu olamda mehr berib ishlangan moddiy jismlar ham tirikdek jilolanib ko‘zingizni quvontiradi. Agar o‘qituvchi kerakli bilimga ega bo‘lsa, o‘quvchining jismi va ruhi sog‘lom bo‘lib, ota ona bilan do‘stona hamkorlik o‘rnatilib, mehr bilan bilim berilsa a‘lo natijaga ega bo‘lamiz. 2. O‘qishda qiynaladigan o‘quvchi:

a) og‘zaki nutqda ravon gapirishni ya‘ni o‘zaro gaplashganda ravon nutqqa ega bo‘lishiga e‘tibor qaratish kerak. Tovushlarni to‘g‘ri talaffuz qila olishi lozim. Buning uchun chiroyli nutqni takror-takror tinglashlari yordam beradi: ertaklar, o‘qituvchi nutqi bunga asos bo‘ladi.

b) Rasmga qarab tutilmay so‘zlashni mashq qilish. Rasmlardan foydalanib nutqni o‘stirish, qiziq rasmlar, multfilmlar tasvirlangan rasmlar va ulardan xulosalar chiqarish mustaqil fikrlashni ham oshiradi.

v) Tovushni tovushga qo‘shish mulohazasini ongli tushunishi uchun birinchi, harf emas tovush nimaligini anglatish, “Tovushlardan bo‘g‘in hosil qilish”, “Bo‘g‘inlardan tovushlarni ajratish” kabi o‘yinlar o‘tkazilishi kerak.

d) bo‘g‘inni nimaligini ongli tushunishi. Bo‘g‘in bu - so‘zlarni bo‘g‘inlarga bo‘lish asosida tushuntiriladi. Masalan: ol-ma, a-nor, non, ki-tob kabi.

g) Berilgan matnni xatosiz ko‘chira olishi kerak. Berilgan matnni ko‘chirish uchun 1-sinfda kitobni sinfdagi oxirgi partaga qo‘yib, doskagacha undagi matnni eslab doskaga yozish topshiriladi, keyingi sinflarda matnni xatosiz, tez ko‘chirish mashq qilinadi.

3. Yozuvda qiynaladigan o‘quvchiga individual yondashib monitorda harflarni harakatli yozilishini kuzatib yozish mashqlari yaxshi samara beradi. Har bir darsda mavzu amaliy tushuntirilsa, masalan ot so‘z turkumi, narsa va shaxslarning nomini bildirgan so‘zlar turkumi mavzusida: qani bolajonlar yoningizda shaxsni ushlab nomini ayting va so‘roq bering bolalar; parta ustidagi narsalarni ushlab nomini ayting va so‘roq bering. Ushbu mashqlar yordamida bolalar shaxs, narsa, nom so‘zlarini ohangli tushunib oladilar.

Hisoblash darslarida ham o‘quvch iloji boricha amaliy ishlashi shart. O‘yinlar yordamida tez mulohaza qilishni o‘rganishi lozim. O‘qituvchi xatoni qizil ruchkada ko‘rsatsa o‘quvchi uni yashil ruchka bilan yechib ko‘rsatishi natijani yanada yaxshilaydi. Tekshirilgan daftarni o‘quvchi ko‘rib, idrok qilib yashil ruchkada qayta yechishi bo‘shliqlarni o‘z vaqtida to‘ldirilishini ta’minlaydi.

O‘quvchini bilim olishga qiziqtirish va ruhlantirishda o‘qituvchi, ota-ona hamkorligi, ta’lim va tarbiya chambarchas bog‘liq bo‘lishi juda muhim. Eng asosiysi mustaqil erkin fikr yuritishiga erishishimiz, buning uchun oilada ham zarur muhitni yaratishimiz kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Gulzoda Boymurodova, Xadicha Sattorova...”O‘qituvchilar uchun metodik qo‘llanma
2. J. G’. Yo‘ldosheva, F. Yo‘ldosheva, G’. Yo‘ldoshev “Interfaol ta’lim sifat kafolati” T. 2008
3. “Boshlang‘ich ta’lim sifat va samaradorligini oshirish: strategiya, innovatsiya va ilg‘or tajribalar” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani materiallari.

BOLALARDA MIQDORIY TASAVVURNI RIVOJLANTIRISH.

Sevara Odilova Saidumarxonovna
Norin tuman pedagogika kolleji
maxsus fan o'qituvchisi
sevara@gmail.com 934938700

Annotatsiya: Ushbu maqola maktabgacha ta'lim tashkilotida maktabgacha ta'lim yoshdagi bolalarbni miqdoriy tasavvurini rivojlantirish omillari haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Miqdoriy tasavvur, idrok, tarbiya, rivojlantirish, shakl, rang, estetik, jismoniy, bola, kubik, dumaloq, figuralar.

Bolalarni buyumlarning shakli, katta-kichikligi va rangi bilan tanishtirish hamda ularda bu hossalarni to'g'ri idrok qilish ko'nikmalarini rivojlantirish masalasi sensor tarbiya sohasiga kiradi. Bu tarbiya qanchalik to'g'ri hal qilinsa, bolalarning faqat aqliy tarbiyasigina emas, balki estetik, jismoniy va hatto ahloqiy tarbiyasi ham shunchalik muvofaqiyatli bo'ladi, ya'ni bolalar umuman samarali rivojlanib boradi. Masalan, bir yarim yashar bola ariqning kengligini chamalab ko'rib, uning ustidan hatlab o'ta oladimi; ikki yoshli bola besh bo'lakdan iborat martyoshkani to'g'ri yig'a oladimi; maktabgacha tarbiya yoshdagi bola shakli va barglariga qarab ikki xil gulni bir-biridan farqlay oladimi, bu gullarning shakli va rangini chizayotgan rasmida aks ettira oladimi - bularning hammasi ma'lum darajada bolaning idrok qilishining qanchalik rivojlanganiga bog'liq bo'ladi. O'rgatish jarayonida ilk yoshdagi bolalar oliy nerv sistemasi va psixikasining rivojlanishiga oid bir qator o'ziga xos xususiyatlarni hisobga oldik. Shuning uchun ham biz solishtirish harakatlarini o'rgatish vaqtida foydalanilgan metodik usullarni ham shunga muvofiq tanladik:

1. Shakllar bilan teshiklarning shaklini bolalarga barmoqlar yordamida havoda yasab ko'rsatish. Bolaning diqqat-e'tiborini harakatlar va predmetlarga jalb qilish, shuningdek ularni kattalarga o'xshab figuralar shaklini havoda chizishga undash maqsadida barcha harakatlarni so'z bilan tushuntirib turish.

2. Harakat usullarini ko'rsatish va tushuntirib berish. Masalan, “Sharcha dumaloq, uni dumaloq teshikka tushiramiz”, “Kubik qanday shaklda bo'lsa, tushiriladigan teshik ham shunday shaklda bo'ladi” va hokazo. “Xuddi shunday”, “Yo'q unday emas” degan so'zlarni aytib bolaning diqqatini predmetlarning o'xshashi yoki farq qilishiga qaratish.

3. Bolaning harakatlariga bevosita rahbarlik qilish, figuralarni quticha va taxtaning teshiklariga tushirayotganda unga yordam ko'rsatish.

4. Biz bolaga solishtirib ko'rish harakatlarini mashq qilish imkonini berar ekanmiz, har bir topshiriqning bajarilishi ijobiy natijalar bilan tugashini kuzatib boramiz. O'rgatish jarayonida bolaning qiziqishini (mo'ljallash faoliyatini) oshirish maqsadida topshiriqlarning uchala usuli bir-biri bilan ketma-ket almashtirib turildi, bu navbat keyinchalik ham saqlab qolindi.

Bizning bundan keyingi tajribalarimiz bolalarning ikkita predmetni shakli bo'yicha bir-biriga o'xshashligini belgilash ko'nikmasidan predmetlarni namunaga qarab tanlab olish sharoitida, tashqi mo'ljallash harakatlarini bajarishni istisno qiladigan tanlab olish sharoitida shakllarning yangi turlariga o'tishga bag'ishlanadi.

1- bosqichdagi o'rgatish ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, amaliy topshiriqlarni bajarish jarayonida tarkib topgan tashqi mo'ljallash harakati figuralarning teshikka taqqoslanishiga oid amaliy vazifaning o'zini ham muvaffaqiyatli bajarish imkonini beradi. Bolalar figura va teshiklarning burchaklari hamda tomonlarni bir-biriga mos kelishi yo'li bilan ularning bir xilligini yoki bir xil emasligini

aniqladilar, bunda ular shakllarning fazoda o'zaro mos kelishi kabi mezonga asoslandilar. Agar bu o'rinda teshikning shakli etalon funksiyasini bajaruvchi namuna, figura va tekshirilayotgan ob'ekt bo'lib xizmat qilsa, bolalar ob'ektlarini o'zaro shakliga qarab taqqoslashni o'rganib oladilar, shu bilan birga ob'ektlarning bittasidan boshqasining shakliga baho beradigan o'lchov sifatida foydalandilar, deb hisoblash mumkin.

Biz ikkita ob'ektni fazoda bir-biriga joylashtirish va harakat natijalarini oldindan ko'z bilan ko'rib turish harakatlarini muvofaqiyatli bajargan bolalar “namunaga qarab tanlash” vazifasini ham ko'z bilan ko'rib bajara oladilar, ya'ni namuna bilan taqdim qilingan har bir ob'ektni tekshirish va ularning bir xilligini shakliga qarab belgilashni biladilar, degan fikrda edik. O'rgatish

natijasida bolalar ikki yarim yoshdan boshlab pozitiv harakatlarni o'zlashtirib olganlaridan keyin murakkab shakldagi figuralarni namunasiga qarab tanlash vazifasini bajara oladilar. Ma'lumki, pertseptiv harakatlarda namunani tanlash uchun taklif qilingan ob'ektlar bilan birga joylashuvi amalga oshiriladi va shakllarning mos kelishi bir xillik mezoni sifatida foydalaniladi.

Foydalanilgan adabiyotlar royxati:

1. Matematika tasavvurni shakllantirish nazariyasi va metodikasi. E.M.Mardonov Samarqand 2021.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning O'qituvchi va murabbiylar kuniga bag'ishlangan tantanali marosimdagi nutqi. 2020-yil 30-sentabr.
3. Ozbekiston Respublikasi qonun hujjatlari milliy bazasi. Lex.uz
4. BMTning “Nogironlar huquqlari togrisida”gi Konvensiyasi 2006-yil 13-dekabr

RAQAMLI TA'LIM SHAROITIDA BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA TANQIDIY FIKRLASH KO'NIKMASINI SHAKLLANTIRISH

Sharipova Surayyo Turayevna

Qashqadaryo viloyati Chiroqchi tumani
3- son maktabning Boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: O'quvchilarda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini tarkib toptirish uchun ularda ijodiy fikrlash malakalarini o'stirish zarur. Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida tanqidiy fikrlash ko'nikmasini shakllantirishning yo'nalishlari va usullari haqida malumot berilgan.

Kalit so'zlar: tanqidiy fikrlash, boshlang'ich ta'lim, raqamli ta'lim, tafakkur, texnologiya, bilim, ko'nikma, ta'lim, tarbiya, imkoniyat, xotira, o'quvchi.

Raqamli texnologiyalarning hayotimizga shiddat bilan kirib kelishi insoniyatning yashash tarzi, sharoitini butunlay yangicha darajada o'zgartirib yubormoqda. Ulardan ham kundalik ishlarida ham ishlab chiqarishda foydalanish insoniyatni to'rtinchi sanoat inqilobiga olib keldi. Raqamli inqilobga asoslangan bu sanoat inqilobi aqlli tizimlar tomonidan boshqariluvchi avtomatlashtirilgan ishlab chiqarishga butunlay o'tish deganidir. Bunday sanoat inqilobi sharoitida endi nafaqat raqamli texnologiyalardan foydalanuvchi balki ularni ishlab chiqaruvchi yuqori malakali mutaxassislarini yetishtirish masalasi butun dunyo oldidagi muammolardan biridir. Albatta bunday jarayon bilan to'qnash kelgan har qanday jamiyat uchun raqamli dunyoni boshqara oladigan, raqamli iqtisodiyotni rivojlantira oladigan kelajak mutaxassislarini tayyorlash ustuvor masalalardan biridir. Yurtimizda ham raqamli bilimlarga, tafakkurga ega, strategik fikrlay oladigan, zamonaviy bilim va tajribalar, milliy va umumbashariy qadriyatlar asosida mustaqil va mantiqiy fikrlaydigan yoshlarni tarbiyalash ustuvor yo'nalishlardan biridir. Bu masala ta'lim-tarbiya sohasiga katta mas'uliyat yuklaydi.

Zamonaviy dunyoda yashash, axborot oqimida harakat qilish va muvaffaqiyatli bo'lish ijtimoiy tanqidiy tafakkurni rivojlantirishga yordam beradi. Ijtimoiy tanqidiy tafakkur - bu insonning jamiyat bilan o'zaro ta'siri, ijtimoiy voqelik haqidagi qarash va jamiyat g'oyasini qayta aniqlashga tayyorlikni o'z ichiga olgan ijtimoiy voqelikning dizayni, shuningdek, ijtimoiy-tanqidiy tafakkur - bu ijtimoiy haqiqatni anglash qobiliyati va mavjud vaziyatdan chiqish yo'lini ko'rish, muhim hayotiy masalalarda asosli qarorlar qabul qilish.

Boshlang'ich sinflarda o'quvchilarning erkin mushohada yuritishlari uchun, avvalambor motivatsiya bosqichining ahamiyati kattadir, unda yangi bilimlar, o'zi mustaqil tanlagan maqsad uchun intilish anchagina kuchli bo'ladi. Motivatsiya bosqichida faoliyatning bir nechta bilim beruvchi muhim turlari amalga oshiriladi. Birinchidan, kichik maktab yoshidagi o'quvchi mazkur mavzu to'g'risida bilganlarini tiklashda faol ishtirok etadi. Bu esa uni o'z bilimlarini tahlil qilishga va tez orada batafsil ko'rib chiqiladigan mavzu haqida o'ylashga majbur etadi.

Ta'lim jarayoni - yangi bilimlarni avvaldan ma'lum bo'lgan axborot bilan bog'lash jarayoni ekan, boshlang'ich sinf o'quvchilarining yangi tasavvurlari ilgarigi bilimlari va tasavvurlari asosida kengayadi. O'quvchilarga ilgarigi bilim va tasavvurlarini sintez qilishga yordam berish didaktikada muhim ahamiyat kasb etadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari yangi axborotni ongli, puxta tushunishlari va yangi ma'lumotga tanqidiy yondashishlari uchun ta'lim jarayonida faol qatnashishlari kerak. O'quvchi belgilangan maqsad asosida o'ylab, fikrlarini o'z so'zlari bilan ifodalash orqali faollashadi. Bilimlarni namoyish qilish (o'ziga va sherigiga) og'zaki yoki yozma nutq yordamida, faol fikrlash orqali sodir bo'ladi. Shunday qilib, o'quvchilarga yangi axborotni avval bilganlari bilan samarali bog'lashga imkoniyat yaratish, ularda tanqidiy fikrlashga o'rgatishga zamin tayyorlaydi.

Tanqidiy fikrlash ko'nikmalarining shakllanishi o'quvchiga quyidagi imkoniyatlarni beradi:

- o'quvchilarning fikrlash jarayoni jadallashadi;
- o'quvchilar o'z oldilariga aniq maqsadlar qo'ya boshlaydilar hamda ushbu maqsadga erishish yo'llarini izlaydilar;
- o'quvchilar o'zaro bir-birlari bilan faol muloqotga kirishish ko'nikmasini egallay boshlaydilar;
- o'quvchilarda bilim olish, yangi axborotlarni o'zlashtirishga bo'lgan qiziqishlar ortadi;
- o'quv-biluv jarayonida o'quvchilarda faollik ta'minlanadi;
- o'quvchilarda ular orasida vujudga kelgan rangba-rang fikrlarni tinglash va mushohada qilish

ishtiyoqi kuchayadi;

- o'quvchilarda o'z fikrlarini dadil bayon qilish ehtiyoji vujudga keladi;

- o'quvchilar egallagan bilim va tushunchalarini qayta ishlash, ular yordamida fikr ifodalash imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarni “guruh-sinf-guruh” tizimida ishlashga o'rgatish yaxshi natija beradi, chunki ularning fikrlash jarayoni rivojlanadi. Bunda o'quvchilar faol o'quv pozitsiyasini egallashadi. Bularning hammasi shaxs o'zgarishiga olib keladi, bu esa mustahkam bilimga ega bo'lishning sharti hisoblanadi. O'quvchi muayyan ma'noda o'qituvchi rovida bo'lishi, o'qituvchi faoliyatining ayrim qismlarini bajarishi, unda sherikchilik hissiyatini o'stiradi.

Ko'pchilik o'qituvchilar har qanday fikrlashdan ko'ra xotirani rivojlantirishni yuqoriroq qadrlaydilar, nazorat ishlari va imtihonlarda asosan o'quvchilar xotirasi ko'lamini tekshiradilar. Lekin tanqidiy fikrlash tarafdorlari esa aqliy faoliyatning murakkabroq turlarini nazarda tutadi.

Tanqidiy fikrlash o'quvchilarning fikrlash qobiliyatini shakllantirish uchun ta'lim tizimini mustahkamlash muhimligini tan oladi. Bolalarning tanqidiy fikrlash qobiliyati, bir tomondan faktlarga asoslangan bilimlardan foydalangan holda mulohaza yuritish va ochiq va izlanuvchan tafakkurni qabul qilish demakdir. Biroq, bunga erishish uchun maktablarda tanqidiy fikrlashni yaxshilashlari uchun o'quv dasturlari ko'proq amalish mashg'ulotlarga tayangan holda integratsiya qilinishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. A.Nishonov va boshqalar. Baholash metodlari. O'quv metodik qo'llanma. T., 2003.
2. N.Gulyamova. Boshlang'ich ta'limda tanqidiy fikrlash bo'yicha o'qituvchilarning tasavvurlari. Science and innovation international scientific journal.
3. “Boshlang'ich ta'lim sifat va samaradorligini oshirish: strategiya, innovatsiya va ilg'or tajribalar” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani materiallari.
4. <https://www.uzedu.uz/>
5. Internet materiallari.

IDEOLOGIYALÍQ KOMPETENTLIK HÁM ONÍŇ TÁLIM TÁRBIYA PROCESSINDEGI ÁHMIYETI

Maksetova Vazira Azatovna

Nókis mámleketlik pedagogika instituti

«Pedagogika» fakulteti studenti

Telefon +998(88) 508 28 07

Резюме: Статья посвящена о важности идеологического компетентство в учебно воспитательном процессе.

Summary: The article is devoted to the importance of ideological competence in the educational process

Ключевые слова: идеология, компетентство, национальная идеология, всесторонне-развитые личности

Keywords: ideology, competence, national ideology, all-rounded individuals

Házirgi globallasıw hám informaciya almasıwı júdá jedellesken bir dáwirde Ózbekstan Respublikası Prezidenti Sh.M. Mirziyoev atap ótkenindey, búgingi kún «jaslar aldında jańa – jańa, ullı imkaniyatlardı ashpaqta. Sonıń menen birge, olardı aldın kórilmegeń túrli jawız qáwip qáterlerge de duwshar qılmaqta. Jawız kúshler aq kewil balalardı óz ata analarına, óz jurıtına qarsı qayrap, olardıń turmısına, ómirine zıyan tiygizbekte. Bunday keskin hám qáwipli sharayatta biz ata analar, muǵallım-ustazlar, jámiyetshilik, máhálle bul máselede sezgirlik hám qıraǵılıqtı jáne de asırıwımız kerek. Balalarımızdı birewlerdiń qolına berip qoymastan, olardı ózimiz tárbiyalawımız lazım»[1]. Buniń ushın eń dáslep, jas áwladtıń intelektual potencialın kúsheyttiriw hám ruwxıy ideologiyalıq tárepten kámil insan etip tárbiyalaw processin durıs shólkemlestiriwimiz júdá áhmiyetli bolıp esaplanadı.

Jas áwladtı ideologiyalıq tárepten salamat hám barksamal qılıp tárbiyalawda bilimlendiriw mekemelerinde xızmet alıp barıp atırǵan bilimlendiriw sisteması basshıları hám qánigelerdiń ideologiyalıq kompetentligi eń tiykarǵı faktor bolıp esaplanadı. Ideologiyalıq kompetentlik túsiniǵi búgingi kún ushın jańa túsiniq. Ideologiyalıq kompetentlik – bul shaxstıń ideologiya tarawında tereń bilimge iyeligini hám ózi isengen ideologiya boyınsha kúshli inanımın (ideologiyalıq immunitet) qalıpleskentligini hám de óz ideologiyasındaǵı ideya hám qaraslardı basqa insanlarda da qalıplestire alıw qábileti bolıp esaplanadı.

Sonı atap ótiw kerek, pedagogikalıq kásipte kásiplik hám ideologiyalıq kompetentlikti bir birinen ajratıp bolmaydı. Sebebi oqıtıwshınıń kásiplik kompetentligini tiykarınan talabaǵa bilim beriwge qaratilǵan bolsa, ondaǵı ideologiyalıq kompetentlik talabaǵa (ruwxıy hám ideologiyalıq) tárbiya beriwge qaratilǵan boladı. Jas áwladtı hár tárepleme jetiliskeń etip tárbiyalaw ushın «bilimlendiriwdi tárbiyadan, tárbiyanı bolsa bilimlendiriwden ajratıp bolmaydı».

Mámleketimizdi jánede rawajlandırıw hám turaqlı rawajlandırıw ushın ideologiyalıq kompetentlik álbette bizin jaratıwshı ideologiyamız esaplangan milliy ideologiyamızǵa tiykarlangan bolıwı kerek. Milliy ideologiya degende milliy qádiriyatlarımız hám ruwxılıǵımızǵa tiykarlangan, adamlarda hadallıq, páklik, insap, diyanat, watandı súyiw, dinler ara bawırıkeńlik, milletler ara tatıwlıq hám basqa da usınday paziyetlerdi qalıplestiretuǵın dóretiwshı mexanizmdi túsiniwimiz. Milliy ideologiyamızǵa tiykarlangan ideologiyalıq kompetentlikke iye bolıw arqalı bilimlendiriw tarawı qánigeleri tereń ideologiyalıq bilim hám kúshli ideologiyalıq immunitetke iye boladı, dúnyanı ideologiyalıq kórinisin túsiniwi hám onı analiz etiwde adaspaydı, házirgi ideologiyalıq quramalı sharayatta milliy ideologiyamız tiykarında pedagogikalıq poziciyasına iye boladı, tálım tárbiya processinde jaslardı ideyalıq bilim hám ruwxılıǵın jáne de jetilistiriw ushın zárúr bolatuǵın bilimlendiriw texnologiyası hám metodların ámelde qollanıw kónlikpelerine iye boladı.

Házirgi bilimlendiriw processini ushın ideologiyalıq kompetentlikniń zárúrliginen kelip shıǵıp, búgingi künde usı máseleni pedagogika páninde úyreniliwi maqsetke muwapıq esaplanıladı. Ideologiyalıq kompetentlikni rawajlandırıw arqalı jas áwladtı ruwxıy hám ideologiyalıq tárepten kámil etip tárbiyalay alsaq búgingi globallasıw hám informaciya dáwirinde júdá jedellesip baratırǵan «bunday sharayatta ideologiya tarawındaǵı jeńislerimizdiń áhmiyeti siyasat hám ekonomika tarawındaǵı jeńislerimizden kem bolmaydı» [2.74].

Адебиётлар:

1. Mirziyoev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson ma'nfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24 yiligiga bag'ishlangan tantanali marosimidagi ma'ruzasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2017.
2. Fayyoznazarov Sh. Ommaviy madaniyat. – T.: “Ўзбекистон”, 2012.

ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН: ИННОВАЦИЯ, ФАН ВА ТАЪЛИМ 10-ҚИСМ

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусахҳиҳ: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 31.10.2023

Контакт редакций научных журналов. [tadqiqot.uz](http://www.tadqiqot.uz)
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of [tadqiqot.uz](http://www.tadqiqot.uz)
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000